

33

НАШ ЈЕЗИК

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

LIBRARY
AUG 19 1952
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

AUG 2 1952
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. III св. 5-6

к 3:576

БЕОГРАД 1952

САДРЖАЈ

	Страна
1. А. Белић: Из новије акцентуације (II)	149
2. М. С.: Облици допуне уз глагол <i>лагати</i>	154
3. В. М. Мићовић: О неким стручним називима	160
4. Ј. Радуловић: Још о подизању културе нашег књижевног језика	171
5. Иван Поповић: О употреби акузатива енклитичких личних заменица уз предлоге	187
6. И. Грицкаш: О једном случају мешања свеза <i>да</i> и <i>што</i>	196
7. Св. Марковић: <i>Цео</i> и <i>чишав</i>	208
8. Језичке поуке	217

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Секретар Уређивачког одбора — Бранислав Милановић

Наука Србија

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
БЕОГРАД 1952

Штампарија и књиговезница Српске академије наука, Космајска бр. 28

ОБЛИЦИ ДОПУНЕ УЗ ГЛАГОЛ *ЛАГАТИ*

У књ. III Нашег језика предратне серије (на стр. 64, у рубрици Наша пошта) Д. В. је показао у каквим значењима може да се употребљава глагол *лагати*. Кратким објашњењем он ту није обухватио и неке ређе, данас необичније случајеве употребе овог глагола, док је значења у којима је глагол *лагати* обичан врло концизно и углавном тачно дао. — Ипак, нарочито с обзиром на то што нам се и данас појединци често обраћају с питањем у коме облику треба да стоји именска допуна уз тај глагол — мислим да се на овоме питању треба и мало опширније задржати:

а) због тога што о неким случајевима употребе у помнутом објашњењу није било речи и

б) зато што ваља показати не само у којим облицима се употребљавају именске допуне уз овај глагол него и зашто се оне употребљавају у тим облицима, и шта глагол *лагати* означава с појединим својим допунама, а шта без икаквих допуна.

Све је ово потребно не само да се види у каквим се везама употребљава овај глагол већ и начелно — да се на једном примеру, његовом анализом, укаже на суштину често сложеног проблема глаголског рода (тј. природе глагола у вези с предметом радње) и глаголске рекције.

1) На наведеноме месту је речено да овај глагол (мислило се — у књижевном језику) може бити употребљен, прво, без објекта, што ће рећи — као непрелазан глагол, у служби за означавање особине која се њим казује, где значи исто што и придев *лажљив*, као у народној пословици: Ко *лаже* тај и краде. Такав овај глагол може значити и да се има обичај *лагати*, напр.: Само ситне душе *лажу* (В. Кнежевић,

Мисли, 144). Ово, уствари, глагол *лагати* значи и у првом и у другом примеру. А и у једном и у другом случају он означава особину која се манифестује кроз често говорење лажи, кроз лажно претстављање онога што се на овај или онај начин износи. Глагол *лагати* значи криво претстављати нешто и у пословици: Ако *лаже* коза не *лаже* рог, у примеру: Крупни натписи су *лагали* (Наша књижевност II, 1946, стр. 432) и сличним случајевима. Само се не би могло рећи да се овде тај глагол мора схватити искључиво као непрелазан, иако се уза њ ту не употребљава никакав објекат. Анализом онога што се у наведеној пословици каже долази се до закључка да она значи: Ако коза својим изгледом може (некога) навести на погрешан закључак, то не може рог, јер се на њему лепо види (мисли се) колико је коза стара. Тако се и реченицом: *Крупни натписи сулагали* — говори, истина, да су крупни натписи били нетачни, лажни, али, у исто време, и да су они криво, погрешно, нетачно обавештавали *свакога* ко их је прочитао. Јасно је, дакле, да у примерима ове врсте глагол *лагати* у своје семантичком потенцијалу садржи објекат, али се тај објекат због општости његова карактера, због његове неодређености, не означава у језику.

Из овога излази да глагол *лагати* и јест и није непрелазан, не само уопште него и у појединим случајевима. Ово, наравно, зависи од тога шта у сваком посебном случају њим хоће да се каже. Уколико се последњим примером мислило рећи да су *натписи били лажни* — глагол *лагати* је у њему непрелазан, а ако се хтело казати да су *натписи лажно обавештавали*, онда је он ипак прелазан. Глаголски род, дакле, и у овоме, као и у осталим сличним случајевима, одредићемо према томе да ли глагол значи особину или вршење радње кроз чије чешће или стално понављање се та особина добива. Кад он значи ово друго, кад значи: у једно одређено време вршити радњу, тј. говорити неистину, лаж — онда је он, дакако, прелазан и има реакцију глагола говорења, употребљава се с допунама у више различитих облика; могућ је уз њега облик допуне какав се употребљава у више оваквих глагола.

2. а) Они што лажу своје лажи увек некоме упућују, увек их говоре некоме, и сасвим је разумљиво што глагол *лагаши* кад њим хоће баш то да се каже, као и остали глаголи говорења, уза се тражи допуну у облику датива, као у примерима:

Друго или ти не знају, или *ши лажу*, или мисле што и ја (И. Андрић, На Дрини ћуприја, 280); — ... но сједи па *лажи нам* штогођ (В. Врчевић, Подругач., 36); — И погледај у Грахово равно па ћеш виђет *лаже* ли *ши* вила (Вук, Нар. пјесме IV, стр. 453); — Ласкаху му устима својим и језиком *лагаху му* (Ђ. Даничић, Псалми, 78, 36).

Полазећи од изнетог значења наши писци овај глагол, како видимо, често употребљавају с именском допуном у дативу. Граматичари су, имајући на уму његов непрелазни карактер, као зазирали од употребе допуне у облику правог објекта и употреби облика датива уз глагол *лагаши* давали су првенство. А код многих појединаца је преовладало мишљење да тако овај глагол и његову допуну треба употребљавати и са, широм садржином његова значења, тј. са значењем: говорити некоме лаж с циљем да се тај (коме се неистина говори) превари, обмане, иако се у народу, бар у знатно већем делу нашега народа, његово значење онда друкчије схвата, па је и облик допуне уза њ тада друкчији.

б) Народ — мислим овде на оне делове нашега народа у којима сам ту особину пратио, а то су: цела Србија и Војводина, Црна Гора и Херцеговина — кад год тај глагол узима са овде изнетим значењем, имајући на уму као главно у томе значењу: лажним речима *обмањиваши*, *вараши*, — име онога пред ким се лажно говори с циљем да се обмане употребљава обично у акузативу. Да је ово значење претежније и да баш то захтева употребу објекатске допуне у акузативу, говори нам и дефиниција: „Лагати значи *лагаши кога*, говорити му лаж, *вараши га*“, коју је дао наш познати песник Ј. Ј. Змај у својој речничкој грађи која се налази у Институту за језик Српске академије наука и примери из других писаца:

По ранијем казненом поступку и даље *лаже државу и друштво* (Ј. Ђ. Авакумовић, Казн. закон, 46); —

Море, ти ме *лажеш*, Васке? Не *лажем* *ше*, бата Мане, две ми очи (С. Сремац, Зона Замфирова, 70); — *Лагаћемо царскога човека* (Кр. Божовић, Приповетка СКЗ, стр. 90); — Марко *лаже Моравке девојке* (Српски етногр. зборник, стр. 335); — *Нас лагали*, ми полагајемо (Вук, Нар. пјесме 2, 475); — *Да лажем себе* у ком новом храму (М. Бојић, Сонети 1917, II); — Тиме сам *самог себе лагао* (Звезда 1912, I, 28); — Сељаци немају више поверења у владу што *их* стално *лаже* (Правда 1917, 239/1); — Ти *ме*, деда, немој *лагати* (Московљевић, превод М. Шолохова, Тихи Дон III, 483) и сл.

На основу овакве употребе Д. В. је с правом рекао да глагол *лагати* може бити употребљен „с објектом у акузативу (кад лагати значи што и варати)“. А само зато што занемарују значење с којим се тај глагол свакако чешће употребљава, и што у први ред стављају значење — *говориши лаж*, неки писци избегавају употребу допуне у облику акузатива и стављају је у датив, и без обзира на то да ли је стварно претежније значење које захтева овај падеж. У примерима: *Лажем вам*, писао ми је једном (И. Ћипико, Крај мора, стр. 159) и *Себи лажеш* (Ј. Веселиновић, Целокупна дела VII, 224... изд. Народне просвете), — у првome од њих очевидно се хтелo рећи — *варам вас*, а у другом — *себе обмањујеш*. И сигурно је, баш зато, у њима боље било употребити допуну у акузативу него у дативу, али су се писци, како видимо, устезали од употребе таквог облика допуне и кад га значење глагола захтева. И разумљиво је онда што још увек има појединаца (и то не мали број) који сматрају да је употреба облика акузатива напросто неправилна, иако се то с више права може рећи за дативски облик допуне уз глагол *лагати* кад он значи — *варати*, *обмањивати*.

Ми ипак не смемо сметнути с ума да је у језичком осећању појединаца, а свакако и појединих наших крајева нијанса овога значења слабија, а значење — *говориши лаж* много јаче, па је природно што се тамо стално и сад уз тај глагол употребљава допуна која томе значењу одговара. У једној малој анкети коју сам у вези с овим питањем

извршио, али, нажалост, не на терену, у народу, већ код појединаца из разних наших крајева, утврдио сам да се код наших штокаваца са запада: из Лике, Баније и Кордуна уз глагол *лагати* употребљава облик датива и у значењу које иначе захтева акузатив. Зато је на означеном месту у НЈ речено да се *лагати* између осталог употребљава „с објектом у дативу (кад лагати значи „говорити некоме лаж“). Међутим, у дативу не стоји име објекта, већ име номиналне претставе којој се нешто намењује, у овоме случају име онога коме се упућују лажне речи, а као прави објекат у акузативу стоји име онога ко се лажним речима (оним што у себи садржи глагол *лагати*) вара, обмањује (исп. у мојој Граматици, на стр. 404—405, о употреби једних истих глагола с акузативом и дативом). Баш зато и није свеједно када ће се који од ова два облика употребити уз глагол *лагати*. Иако је, гледајући с једне стране, *говориши лаж* (некоме) исто што и *речима* (некога) *обмањиваши*, зато што се друго остварује кроз прво, — то су ипак два значења глагола *лагати*. И зависно од тога које је од ова два значења претежније, и употребиће се одговарајућа допуна. Кад је тежиште на ономе чиме се обмањује, на „говорити лаж“ — допуна ће бити у дативу, у ономе другом случају, кад се глаголом *лагати* означава управо оно што се говорењем лажи постиже — у акузативу.

в) Поред ових о којима је досад било речи, уз тај глагол су могуће допуне и у друкчијим облицима: у акузативу, инструменталу и локативу с неким предлозима — једном речју, уз њега су могуће све допуне које срећемо уз остале глаголе говорења; *лагати о некоме*, напр., значи — *говориши лаж о некоме*. Али је занимљивија употреба глагола *лагати* с допуном у акузативу с предлогом *на* и у инструменталу с предлогом *за*. У данашњем разговорном језику и код савремених писаца, истина, његова употреба у оваквој вези с'е готово и не среће. Али код старијих писаца (в. Рјечник ЈАк. под *lagati* 1 а *bb*), па и код Вука Караџића и у народним умотворинама, врло је обична употреба глагола *лагати* с акузативом и предлогом *на* као допуном са значењем које Вук даје у Рјечнику под 2) *einen verleumden, mentior in quem*,

и какво имамо у примерима: Народ их је поучавао да не *лажу* један *на другога* (Вук Ст. Караџић, Ист. и етногр. списи I, 240); — *На мене лажу* и опадају ме (Вук, Одбрана од ружења и куђења); — Неко *лаже на себе* (Л. Грђић-Бјелокосић, Из нар. II, 99). Ристић и Кангрга у своме Српско-хрватско-немачком речнику, опет као 2-го, и поред основног *lügen* једино — за глагол *лагати* дају значење „(измишљати) ~ на кога *auf, gegen jemand lügen*“. У Рјечнику ЈАк. (на мало пре означеном месту), у коме се наводе сва значења о којима смо овде говорили, даје се и тачно значење овога глагола с допуном у акузативу с предлогом *на*, у каквој вези значи *клеветати, опадаши, пањкати* — буквално: *бацати лажне ошужбе* (на некога); исп. са овим и примере за употребу глагола *говориши* у овоме значењу у истом речнику под *ff* и у НЈ I, н. с., стр. 330).

г) Исто тако се данас у језику не чује, али ипак за данашње језичко осећање уз глагол *лагати* није необична допуна у инструменталу с предлогом *за*, као у примерима: Тако се ова кужна болест умножила да се не може двоје састати ако *за срећим не лажу* (Ј. Бановац, Припов. 160) и Нека куји он језик завеже да *за другим* други пут *не лаже* (М. А. Рељковић, Сатир 246), где овај глагол значи за нечијим леђима, дакле, иза очију, говорећи о томе лажи и идући стално за њим, пратећи га, износити лажи о њему, увек иза леђа да, како П. Будмани у Рј. ЈАк, под *lagati 1 a vvv*) каже, не чује (мисли се, онај за ким се лаже) што се о њему лаже.

Сва ова значења глагол *лагати* садржи у свом основном значењу, у значењу — *речима износити лаж*. А свака нијанса његова значења захтева друкчији облик именске допуне уз њега и, другим речима — са сваком друкчијом допуном глагол *лагати* има и нешто друкчије значење.

М. С.